

УДК 930.1

І. А. Нагіленко,

старший викладач

(Житомирський державний технологічний університет)

ПИТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ТИПІВ ГАРМОНІЇ У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Зроблена спроба аналізу історичних типів гармонії східних слов'ян. Доведено, що в євразійській культурній традиції основою сприйняття гармонії є спільнота. Визначено, що через розвинуте відчуття колективізму євразієць починає процес самоусвідомлення, самореалізації. В його внутрішньому світі у співвідношенні почуттів, розуму, волі велику роль відіграють відчуття. За допомогою ідеології відбувається процес становлення гармонії у євразійській культурній традиції. Тому досягнення гармонії євразійцем відбувається через рух від ідеології до колективізму та індивідуалізму. В українській культурній традиції базою гармонії є індивід. Пізнаючи самого себе, він починає усвідомлювати свою належність до роду. Індивід поступово виходить на рівень персоналізму. Персоналізм – це визнання неповторної індивідуальності, яка одночасно є складовою роду, нації. Коли ж індивідуальність здатна через своє життя представляти свою націю, культуру, вона виходить на рівень монадної людини. Українець сприймає гармонію через індивідуалізм, персоналізм, монадність. Доведено, що всі народи мають прагнення до гармонії, але кожен із них досягає результату у зручній для нього формі.

Постановка проблеми. Загальнолюдські цінності формуються завдяки діяльності всіх народів земної кулі. Кожен із народів вносить щось із своєї неповторної індивідуальності у загальнолюдські цінності. Тому велику роль грає те, як будуть гармонізовані всі ці внески різних народів у єдине ціле. У кожного з народів існує свій шлях становлення гармонії в суспільстві та житті людини. Важливим є розуміння сучасним світом, що гармонія притаманна національним традиціям всіх народів, єдине, що шлях до цієї гармонії у кожного з народів свій.

Аналіз останніх досліджень. Вчені ХХ ст. по-різному оцінюють гармонію та процес її виникнення і розвитку. Так, Альфред Норт Уайтхед [1: 21] вважає, що основою гармонії є краса космічного походження. Філософ Жан Марітен [1: 197] стверджує, що основою гармонії є божественна благодать. За філософом Джоном Дьюї [1: 198], гармонія виникає внаслідок єдності у багатоманітності. Основою такої єдності є динамічна взаємодія протилежностей, а її наслідком – творення індивідуального цілісного завершеного досвіду.

Андре Ламуш [2: 12], аналізуючи теорію гармонії, виділяє три основних поняття: ритм, простота, гармонія. Кожне з цих понять відіграє свою роль у теорії гармонії. Сама ж гармонія є основою буття, яка дозволяє поєднати без протиріч єдність у багатоманітності.

Філософ Шарль Лало [1: 199] виділяє три форми гармонії: досягнуту, відшукувану, втрачену. Досягнута гармонія на рівні інтелекту реалізує прекрасне; на чуттєвому рівні в індивіда досягнута гармонія викликає відчуття витонченості, граційності. У діяльності індивіда ця гармонія приводить до грандіозних дій. Відшукувана гармонія реалізується на рівні інтелекту – піднесення, чуттєвому рівні – трагічне, на дієвому рівні – драматичне. Основні характеристики втраченої гармонії: дотепність на рівні інтелекту, гумор відчуттів, комічне на дієвому рівні.

Е. Касієр [1: 197] вважає, що гармонія – це постійне балансування між протилежностями, як у зовнішньому, так і внутрішньому житті індивідуальності.

А. Ланге [1: 120] стверджує, що гармонія внутрішнього світу індивідуальності виникає із гармонії сфер. Девіт Генрі Паркет [1: 13] головним принципом гармонії вважає єдність у багатоманітності.

В. Т. Мещеряков стверджує, що гармонія забезпечується в системі завдяки її цілісності та високому динамізму, який породжує симетрію та ритм в її розвитку.

В. П. Шестаков виділяє три типи гармонії: математична, естетична, художня. Сама ж гармонія у суспільному житті виступала як ідеал, через який іде поєднання особистого та суспільного.

У А. Ф. Поліса [3: 177] гармонія виступає як форма співвідношення й взаємодії протилежностей.

А. Ф. Лосєв [4: 6] виділяв два види гармонії. Одна із них іде від безладу, хаосу через боротьбу до гармонії. Друга базується на насильстві і не втілює в житті живих протиріч.

А. А. Мілте, [5: 5] пояснює поняття гармонії, стверджує, що гармонія включає в себе єдність суспільства і людини, яка базується на взаємній пропорційності, співмірності, рівновазі.

Мета дослідження. Культурні традиції народу розкривають досягнення гармонії індивідом та суспільством. На цій основі проводиться аналіз історичних типів гармонії, які характерні для східних слов'ян. Важливим є зрозуміти, що спільного та які відмінності є в українському й російському типах гармонії. Розуміння українського та російського типів досягнення гармонії дозволить краще розібратись у тих впливах, які є домінуючими в процесі розвитку та становлення культури, індивіда, суспільства у східних слов'ян.

Однією з основ, що творить російський або український тип гармонії, є цінності. Однак існують цінності, які є важливішими для будь-якого суспільства – це власна ідентичність та безпека. Коли

звернутись до українського суспільства, то є доволі різні уявлення про українську ідентичність, хоча прагнення до безпеки об'єднує більшість українців.

Великий вплив на формування цінностей українського суспільства мали візантійсько-євразійські, українські модерні, споживацькі цінності. У житті індивіда українського суспільства вони взаємодіють і впливають одні на інших. У той же час при формуванні історичних типів гармонії та світогляду індивіда одні стають домінуючими, інші – другорядними.

Вирішення проблем цінностей в Україні та відмінностей між двома історичними типами гармонії українського суспільства лежать у двох площинах – це розвиток гуманізму в носіїв цих двох цінностей та повернення українського суспільства до своєї національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Коли звернути увагу на Росію, то очевидним стає, що вона займає межове місце знаходження між Європою та Азією. Значить повинні бути свої особливості у Росії в гармонійній побудові суспільства. Причому вона повинна включати у себе як уявлення про гармонію Азії, так і Європи.

Для того, щоб розібратись, що ж за гармонія панує у євразійському суспільстві, та як це призводить до взаємодії науки, віри, мистецтва – спробуємо проаналізувати російський світогляд, зрозуміти всю його унікальність і неповторність.

Вперше таку спробу зробив у 1861 році у своїй праці "Дві російські народності" видатний український філософ, історик М. Костомаров. Він звернув увагу на ті чинники, які вважав впливовими: географічні умови та історичні обставини. Аналізуючи географічні та історичні умови життя євразійської спільноти, він робить такі висновки. У росіян колективне грає провідну роль у світогляді та способі життя. У співвідношенні почуттів, розуму, волі перевага надається відчуттям. Розум у російському світогляді використовується для пояснення та підтримки почуттів, а воля індивіда все це реалізує. Таке поєднання почуттів, розуму, волі у світогляді індивіда схиляє його до ідеологічного пізнання самого себе та оточуючого світу. Як же такий синтез емоцій, розуму, волі призводить до гармонії євразійського світогляду?

Поєднання почуттів, розуму, волі з перевагою відчуттів зменшує диференціації у світогляді індивіда. У свою чергу, це з'єднує духовний світ росіян з духовним світом народів Сходу. "Ідеал нірвани вбачають деякі мислителі також і в душі росіян. Наприклад, ... "Хто завжди діє, той творить і нищить одночасно ... Не думати і не діяти – значить, зійти з дороги призначення, тому витворові добра і зла ..." [6: 191]. При поєднанні почуттів, розуму, волі з перевагою відчуттів у світогляді індивіда зменшується схильність до уявлення про межу, середину в житті індивіда. "... Такими ... словами малює росіян Шубарт: росіянини є "середина" не по душі. ... Росія – це край необмежених життєвих можливостей. В Росії гонять за собою почування..." [6: 180].

У співвідношенні розуму, волі, почуттів великий вплив у євразійському національному характері править чуттєвий світ. Але відчуття, які панують над розумом, волею, не гарантують становлення гармонії. У такого індивіда відбувається постійний перехід від однієї крайності до іншої, яка не закінчується становленням рівноваги.

Причому, почуття, розум, воля виконують свої функції в житті індивіда. Індивід через почуття сприймає оточуючий світ та себе. Саме ідея може гармонізувати співвідношення почуттів, розуму, волі у житті індивіда, надаючи перевагу при цьому почуттям. Вона дає індивіду систему суспільних норм і правил.

Велику роль при цьому має грати колективізм як одна із найвпливовіших ознак національного характеру. Саме через колективізм індивід починає сприймати ідеї євразійської спільноти. Ідея ж у житті індивіда – це оформлення існуючого світу в думці, та становлення мети і засобів подальшого перетворення світу. "Ідея – форма осягнення дійсності в думці, яка включає усвідомлення мети і способи подальшого пізнання й перетворення світу" [7: 236]. Для окремого індивіда ідея втілюється в організацію, яка здатна через свою структуру і лідера організувати все суспільство для реалізації поставленої мети. Прагнення до поєднання об'єктивного і суб'єктивного у житті індивіда приводить його до ідеології. "Ідеологія (від ідея і ... логос) – система політичних, правових, етичних, художніх, філософських, релігійних поглядів; суспільна свідомість" [8: 269]. На цій основі формується суспільна свідомість, яка прагне гармонізувати почуття, розум, волю окремого індивіда. Важливим є те, до якої з культурних традицій раціональної або ірраціональної належить ця суспільна свідомість та її ідеологія.

Так ідеологія Росії, що отримала назву "Москва – III Рим", створена була у 1524 році ченцем Філофеєм. Основою її була ідея універсальності Московського православ'я. Така ідеологія по своїй суті є ірраціональною і має найбільше шансів реалізуватися в тій культурній традиції, де у співвідношенні почуттів, розуму, волі домінуючу роль грають почуття.

Так як ця ідеологія відповідає євразійському національному характеру, вона легко сприймається російською свідомістю. Головне для індивіда, щоб євразійська ідеологія стала основою його світогляду. А для її реалізації індивід повинен бути вихований у колективістському світогляді. Національний світогляд, який спирається на колективізм, виховує індивіда у фаталізмі. Його життя залежить від колективу, тобто, практично все вже сплановано і щось змінити дуже складно. У релігійних уявленнях такий фаталізм призводить до панування у світогляді індивіда уявлень про терпіння та упокорення долі.

"... Соловйов і Бердяєв. Згідно з їх (росіян) віруванням, ласка Божа не вимагає постійних актів і тому росіянин хоче в житті ... "терпіти і переносити..." [6: 191].

У світському житті фаталізм у поєднанні з ідеологією, яка проголошує універсальність Московського православ'я, породжує особистість, яка вірить у свою богообраність і готова реалізовувати це призначення через активізацію своєї волі. Причому, такий індивід вважає, що історія людства є визначеною. Центром реалізації свого призначення, при визначеній долі світу, стає не індивід, а спільнота. А керує цією спільнотою держава. Тому в російському світогляді велику роль грає колективізм. Саме через колектив індивід починає більш систематизовано сприймати існуючий світ та роль свого суспільства у ньому. Через діяльність у колективі індивід по-іншому починає сприймати себе та усвідомлювати свою роль у суспільстві. Все це призводить до поступового усвідомлення самого себе. Це шлях самоусвідомлення індивіда, де у співвідношенні почуттів, розуму, волі вирішальну роль грають відчуття. За допомогою ідеології, яка, в основному, носить державний характер, у світі індивіда виникає гармонія між почуттями, розумом, волею. Саме ідеологія стає основою дієвості індивіда, вихованого у євразійській культурній традиції. А центром реалізації цієї ідеології є колективізм. Таким чином, починає формуватись, розвиватись ідеологічна гармонія, яка стала основою російської культури. Саме вона змогла розвинути гармонію у світогляді російської нації. Шлях окремого індивіда при реалізації ідеологічної гармонії іде через: ідеологію, колективізм, індивідуалізм.

Причому, незважаючи на зміну системи російської державності: чи то Російське самодержавство, чи Радянський Союз, чи Російська Федерація – ця гармонія є основою всіх цих систем, а також базою світоглядних уявлень більшості росіян. Це є ідеологічна гармонія.

Як же може існувати схожість між атеїстичним світоглядом радянської людини та московсько-православним світоглядом представника Російської імперії?

Тут треба згадати, що з діалектичної точки зору знання неможливі без віри, віра неможлива без знань. "Вірити можна тільки тоді, коли знаєш, в що потрібно вірити, і знати можна тільки тоді, коли віруєш, що об'єкт знання дійсно існує" [4: 106]. А так як російський світогляд, як стверджував Костомаров, сприймає світ чуттєво, то поступово любов до віри замінюється обожненням знань, як наслідок вони стають догматичними. Атеїстичний світогляд росіянина в такому випадку стає догматичним. "Атеїзм є вид догматичного богослов'я і є предметом історії релігії. Потрібно вірувати в знання, сподіватися на знання, любити знання, а не просто знати знання, щоб бути справжнім безбожником" [4: 106]. Атеїстичний світогляд є основою матеріалізму. Саме поняття матерії виступає у філософії як абстрактне поняття, причому це поняття абсолютизується, ставиться у центр цього світогляду. Всі явища та процеси пояснюються тільки як прояви матерії, фактично матерія обожнюється. "Матеріалісти вірять в чудове, надприродне втілення – трохи – трохи тільки не батька, а поки тільки якоїсь – то глухої і сліпої матері – матерії – втілення в якесь ясне і осмислене слово, в реальні речі, причому матеріалістичний догмат вимагає, щоб була "сила і матерія", щоб був рух, а не просто мертві речі ... подібно як і в християнській релігії ..." [4: 115].

Таким чином атеїстичний світогляд став основою нової релігії, але протилежною християнству, тому що матеріалістичний світогляд є безособистісним. Абсолютизована матерія стає тією основою, завдяки якій розвивається світ. Відповідно відсутність особистості у цій системі приводить до зникнення і поняття життя, світом керує не живе явище, а матерія. "Так матеріалістичне вчення про матерію, закони природи (діючих в речах) і рух є звироднілість християнського вчення про трійцю осіб Божества і про втілення Сина Божого – звироднілість, яка проте в такій же мірі міфологічна і догматична, як і будь-яка релігійна догма" [4: 115].

Тому, коли російське самодержавство вступає у період кризи, починаються пошуки нової ідеї, чи модернізації старої. Цей процес відбувається через революцію та війну. Як наслідок модернізується стара ідея, тільки замість богообраності пропонується ідея, заснована на реалізації комунізму. У процесі діяльності влади з'являється єдина правильна марксистсько-ленінська ідеологія. Організовує все суспільство на реалізацію цієї ідеології більшовицька влада.

Індивід при сприйнятті ідеологічної гармонії у системі почуття, розуму, волі надає перевагу почуттям. Але чуттєвий світ обмежується рамками за допомогою ідеології. Саме ідеологія спрямовує в необхідному для неї напрямку той динамізм, який породжується почуттями. Відчуття стають гарною основою, яка об'єднує колектив і підпорядковує йому індивідів. Тому світогляд росіян більш схильний до колективного сприйняття. Він здатен розбиратись в колективних переживаннях, гарно розпізнає емоційний стан і може керувати цим колективом. Тому пізнання гармонії росіянами відбувається через колективне до індивідуального.

Цікавим є положення України. До якого з типів гармонії ближча Україна? Чи створює вона свою особливу гармонію? Щоб відповісти на всі ці запитання, ми звернемося до короткого аналізу національного характеру українця. Зрозуміло, що перша спроба національної характеристики українців належить М. Костомарову. У своїй праці "Дві російські народності" він стверджував, що характерною рисою українців є індивідуалізм, толерантне ставлення до чужих традицій, ідеалістичність та мрійливість, велика любов українців до природи, шанування прав особистості та несприйняття тиранії.

З даної характеристики випливає, що українець є індивідуалістом з розвиненим чуттєвим світом та цінуванням особистої свободи. Ці риси національного характеру можуть бути як позитивними, так і негативними. Індивідуалізм в українців прагне до самовияву, до творчого розвитку, і через цей процес іде становлення власного "я". "Згідно з наскрізь індивідуалістичною філософією, Сковорода вважає, що найвищою й останньою ціллю земного життя людини є особисте щастя, ... Правда, щастя формулює Сковорода в ідеалістичний спосіб: "бути щасливим значить не що інше, як тільки самого себе віднайти, самого себе пізнати" [6: 61]. Тому одна з основ українського світогляду – це пізнання самого себе, зосередженість на своєму внутрішньому світі. Такі підходи у світогляді індивіда посилюють індивідуалізм і є основою інтровертності. Індивід, пізнаючи себе, починає розуміти, що в нього є позитивного, а що негативного, він вчиться все це зрівноважувати та ним користуватись. Він також розуміє, що його задатки, які при його плідній роботі стануть здібностями, отримані через його предків, тобто рід. Поступово він усвідомлює самого себе неповторною індивідуальністю, яка є частиною роду. Індивід відчуває, розуміє належність та відповідальність перед своїм родом. Тому у нього розвивається повага до всіх представників свого роду, він вчиться їх сприймати такими, якими вони є. Також він з повагою ставить до своїх батьків. Повага до роду і своїх батьків стає одним із варіантів, який посилює самоповагу. Зневага до роду і своїх батьків призводить до зневаги самого індивіда. Такому поєднанню індивідуальності з родом сприяли в українському суспільстві природні умови.

Так, у Греції м'які кліматичні умови дозволяли індивіду розраховувати на самого себе та отримувати бажаний результат. Тому індивідуалізм у еллінів розвивається дуже активно. Хоч українська природа є дуже багатою, але природні умови набагато суворіше ніж у еллінів, тому визнається неповторність індивіда з розумінням його належності до роду. Всі ці явища призводять до того, що український індивідуалізм стає ближчим до персоналізму тому, що, зберігаючи свою неповторну індивідуальність, він сприймає її як частину роду. Саме з таких родів складаються громади, які є добровільними об'єднаннями. Добровільне об'єднання цих громад створює державні структури з виборними князями або гетьманами.

При створенні держави це також проявляється. Князя та пізніше гетьмана обирала громада, і він повинен був відповідати її вимогам. "Послідовно громада в українців – це добровільне товариство людей"... в українців "хто хоче, належить до громади, а не хоче, виходить із неї"... в Україні із зарання історії "народна воля стоїть понад князівським правом". Тому що "потреба князя ... була неминуча, його вибирали", але "коли він не задовольняв тих потреб народу, для котрих його було треба, або ж коли надуживав своєї влади, чи значення, його проганяли" [6: 22].

З іншого боку, український індивідуалізм, не пов'язаний з традиціями, ставить на перше місце своє власне "я", що породжує анархію та некерованість українського суспільства. Такий індивідуалізм приводить до того, що в особистості в співвідношенні між розумом, волею та відчуттями на перше місце виходить чуттєвий світ. Тому така людина миттєво спалахує, миттєво згасає, звертає увагу на всякий дріб'язок. На перше місце ставить свої амбіції, не здатна до важкої та організованої праці. Так В. Липинський у своїй праці "Листи до братів – хліборобів" писав: "Надмірною чутливістю, при пропорційно ослабій волі та інтелігентності, пояснюється наша легка запальність і шкоро охолодження; пояснюється теж дразливість на дрібниці і байдужість до дійсно важких речей, яких відрізнити від дрібниць не вміємо. Всі наші одушевлення зі слізьми, молитвами і "всенародними" співами проходять так само шкоро і несподівано, як шкоро і несподівано вони появляються. Виявити наше хотіння в ясній і тривалій ідеї та закріпити його витривалою, здержаною, довгою, організованою, послідовною і розумною працею нам трудно тому, що увага наша, некерована віжками волі й розуму, весь час розпоршується під впливом нових емоціональних подразнень, які нищать попередні. Досить, наприклад, подразнити чиюсь амбіцію або дрібне хотіння, щоб він під впливом цього дрібного подразнення, забув про ідеали та хотіння, рішаючи іноді про буття цілої нації..." [6: 37].

З вищесказаного ми бачимо, що однією із рис українського національного характеру є персоналізм, він формується на основі індивідуалізму, який на рівні почуттів, розуму, волі сприймає себе неповторною складовою роду, громади. Персоналізм – база творчого розвитку особистості та цінування її свободи. Індивідуалізм, який орієнтується на надмірну емоційність, та не відчуває спорідненості з родом і громадою, здатен гіперболізувати власне "я".

Тому через індивідуалізм та розумінням самого себе починається становлення індивіда в українському суспільстві. Коли індивід розуміє самого себе, свій рід, суспільство та свою роль у ньому, він поступово виходить на рівень персоналізму. Наступний рівень, на який може вийти індивід, це коли він через своє життя може реалізувати свою культуру та націю, де проявом цього є окрема індивідуальність – "монадна особистість, тобто особистість, що здатна репрезентувати свою націю, свою культуру, свою епоху і тим самим маніфестувати індивідуальну іпостась універсального досвіду" [9: 468]. Таким чином особистість може пройти через такі етапи: індивідуалізм, персоналізм, монадність.

В українському суспільстві індивідуальність, яка прагне поєднати у єдине ціле власні емоції та розум і реалізувати їх поєднання через свою волю, у своїй більшості наближає свій світогляд до принципів Софійного християнства або філософії серця. Але особистість, яка виховується у таких традиціях, пізнає

саму себе, відповідно, по ходу самопізнання вона починає розуміти та відчувати, що належить до свого роду, а рід є складовою нації.

Саме через цей індивідуалізм та цінування особистості з усіма його позитивними та негативними наслідками, українці складають єдність з Європою. Проте в українському світогляді є свої особливості, які відрізняють український світогляд від європейського. Український світогляд передбачає гармонію почуттів та розуму через філософію серця. Вважається, що без почуттів, які базуються на любові, розум не може бути просвітленим та творити добро.

Європейський світогляд реалізує гармонію через співвідношення між розумом, відчуттями, волею, де домінуючу роль грає розум. Тому європейський світогляд можна назвати раціоналістичним, бо він стає основою розвитку індивідуальності. Український світогляд є інтуїтивним. Він базується на поєднанні почуттів та розуму в єдине ціле у житті індивідуальності. Тому український індивідуалізм є творчим та дієвим, у нього існує прагнення до гармонії та захоплення нею.

У той же час професор В. Янів звертає увагу на те, що в українців переважає захоплення та замилювання гармонією. "Коли йде про замилювання до гармонії, то ця риса досить характерна для України. До ідеалу гармонії чи не найбільше мали розуміння стародавні греки зі своїм змаганням до калакаотії, до врівноваженості, до поміркованості. Порівняння України до Еллади досить розповсюджене як серед чужинців (Гердер), так і серед нас самих. Коли видатний національний поет С. Маланюк звертається до України: "О моя степова Еллада", то це коріниться десь глибоко у нашій переконанні..." [6: 192].

Характерною рисою української індивідуальності є толеранція з її прийняттям та розумінням чужих традицій. Прагнення знайти компроміс між ворогуючими сторонами та великі емоційні переживання при невдачі. Все це є також тим самим проявом прагнення до гармонії. "... Певна м'якість, що переходить у ніжність, толерантність, поступливість – це риси, які складаються на комплекс прикмет, для яких домінуючою є саме туга за гармонією. Зазначена природна толерантність українця, в основному, проявляється у нас у політичному житті, хоч це твердження, може, звучить парадоксально. Річ у тому, що в нас відомі нарікання на партійну гризню, проте в нас аж ніяк партійні спори не є більші, ніж серед інших народів; коли ж ми, однак більше боліємо з приводу цих спорів, то це є доказом нашої природної толеранції і змагання до погодження усіх" [6: 192].

В українців, як і в європейців, існує прагнення до гармонії. Але в українському національному характері переважає захоплення гармонією. Це захоплення гармонією відрізняє їх від європейської гармонії контрастів. Коли в європейській гармонії контрастів іде становлення рівноваги між трьома основними силами індивіда – розумом, волею та почуттям, то в українській гармонії перевага безперечно надається відчуттям. Хоча наші відчуття не займають такого положення як у східних народів. Крім того на відміну від народів Сходу в нас існує доволі широке розмежування між розумом, волею та відчуттям.

Коли ж звернутись до історії, то в українській культурі XVII-XVIII століть ще не видно порушення рівноваги між розумом, волею та відчуттям. Тому ми можемо припускати, що порушення цієї рівноваги відбувалось в Україні в останні століття, а не в давнину: "За точнішого аналізу важко було б, наприклад, ствердити, що з'ясована гармонія українця є гармонією контрастів, що вона впливає з ідеальної рівноваги між трьома психічними силами. У нас, незаперечно, почування іде перед розумом і волею. У нас туга за гармонією є радше виявом бажання спокою, виявом браку вольовитості, а не виявом гострого напруження між сильно розвиненими компонентами волі, розуму й почувань... Україна психологічно є складовою частиною Заходу, але рівночасно у нашій психіці виразно відбивається межовість, перехід. Межовість, яку відчуваємо і з одночасної переваги почувань, характерної для сходу, – цю межовість бачимо теж в насадженні почувань, розуму і волі. У нас почування, хоч і займають центральне місце у світогляді, проте не кидаються у вічі ... з другого боку ні воля, ні розум у своїй нерозчленованості не скотилися по похилій площині так низько, як у східних народів... Якщо брати до уваги, що на культуру в європейському розумінні мусить складатися поруч почувань, теж розум і творчий акт волі, то наша культура XVII-XVIII ст., ... повністю підтвердить сказане. Як бачимо, захитання рівноваги між почуваннями, розумом і волею збільшилось у нас, мабуть, в останніх сторіччях, а не в давнину, отже з цього погляду ми радше віддалились від Європи" [6: 193].

Коли зміни у рівновазі між розумом, волею та почуванням в українському світогляді відбулися за останні століття, то як же відбувався процес становлення гармонії між розумом, волею та почуттям в українців у давнину? Що ж було основою цієї гармонії?

Щоб дати відповідь на це запитання, треба зрозуміти, які ж були особливості розвитку українського суспільства та світогляду XI століття. Українська держава, Київська Русь, розташовувалась на кордоні великого степового океану. Саме цей степ ніс невідомий хаос. У цьому хаосі, який був загрозою для українського суспільства, на перше місце виходила войовничість, тобто чуттєвий світ.

Так, доктор філософських наук, професор С. Кримський, стверджує: "Київська Русь, і, відповідно Київська держава, народилась на березі великого степового океану. Уявіть собі Великий степ, що починається біля Великої Китайської стіни – степи Монголії, степи Середньої Азії, степи Прикаспію,

степи Уралу і степи України та Угорщини, він закінчується біля Альп. Великий степ, що охоплює два континенти! Цей степ був етнічним казаном, що весь час "вихлюпував" хвилі навал кочівників" [10: 28].

Протиставити такому хаосу можна було порядок, який перевірений практикою, тобто гармонією, що здатна через практичне життя людини реалізувати рівновагу між розумом, волею та почуттям. Що ж повинно стати основою такої гармонії? Основою такої гармонії повинна стати мудрість, але мудрість, яка не тільки здатна теоретично пояснити існуючий світ, а й практично її реалізувати. Така мудрість орієнтуватиметься на різноманіття світу, його поліфонічність. Вона буде спрямована на пошук не істини, а правди. Це практична філософія, яка реалізуватиметься через діалектичний метод. У результаті у такої гармонії особливе ставлення до світу, природи. І воно присутнє в українському світогляді, як стверджує М. Костомаров. Можна припустити, що основа української гармонії орієнтується на софійну мудрість. "Античні греки дійшли такої думки – є два типа мудрості. Є мудрість, яка в голові – "Логос", є мудрість, яка в бутті, в речах – це "Софія" [10: 28].

Цікавим є те, як же ця софійна гармонія сприймає існуючий світ, та як вона реалізується в цьому світі?

Для Софійної гармонії світ – це книга. Тому питання світу іде як освоєння книги. У світі, як у книзі, кожна подія, кожне слово має своє значення. Треба навчитись розуміти божественний, прихований зміст світу, і тоді людина здатна розвивати гармонійну сутність світу. "... Світ – це книга. Світ читається, як ми читаємо книгу. У книзі кожний розділовий знак, кожне слово щось значить. Так само й у світі речі мають деякі приховані, божественні смисли і приєднання до цих змістів надає радість буття. І дає, так би мовити, залучення до певної життєвої благодаті. Тому світ – книга..." [10: 28].

Але для того, щоб зрозуміти божественну природу світу, людина повинна вийти на рівень боголюдини. Таким втіленням бога та людини є Ісус Христос. Перехід на рівень боголюдини відбувся у ті часи через гармонію розуму, волі та почуттів у житті людини. Цей процес починається зі свободи виробу людини. Або людина іде за покликом благодаті, яку представляє Ісус Христос, або ні. "Закон бо через Мойсея був даний, а благодать та правда з'явилися через Ісуса Христа" [11: Івана 1.17].

Спочатку відбувалось чуттєве сприйняття образу Ісуса Христа, так з'явилась теза в українському світогляді. Основою цієї тези є любов до ближнього та Бога. "Ми любимо його, бо Він перше нас полюбив. Як хто скаже "Я Бога люблю", та ненавидить брата свого, той неправдивець. Бо хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити" [11: Перше соборне поєднання Св. Апостола Івана 4.19,20].

Поступово у цей процес включається розум та йде осмислення ідеалу боголюдини. "Ми знаємо, що Син Божий прийшов, і розум нам дав, щоб пізнати Правдивого, і щоб бути в правдивому Сині його, Ісусі Христі" [11: Перше Соборне послання Св. Апостола Івана 5.20].

Але почуття та розум протиставляються один одному. На базі цього протиріччя появляється антитеза. У цій антитезі розум хоче домінувати над почуттям. І тільки тоді, коли у протиставленні між розумом та почуттям починає активно діяти совість, саме тоді відбувається становлення гармонії між розумом і почуттями, яка реалізується через волю індивіда.

Приблизно так реалізувалась Софійна гармонія в житті української особистості. На рівні суспільства ця система реалізації Софійної гармонії закріплювалась у традиціях як церковних, так і світських.

Прагнення реалізувати таку гармонію вимагає від людини постійної напруги, подолання протиріч у своєму житті та становлення і утримання рівноваги між розумом, волею та відчуттями. "Ці протиріччя є характеристичні в житті людини, коли вона переходить у своїм житті різні фази, різні напруження між ... раціоналізмом, емоціоналізмом чи волонтаризмом, щоб, врешті, дійти до повної гармонії..." [6: 179].

Це прагнення до софійної мудрості як основи гармонії та порядку, яке іде через напругу та постійну творчу діяльність, відображається не тільки в особистості, а й в українській культурі XI століття. Так, найголовніший храм Києва є Софія Київська. Цікавим є те, що християнська свята Софія появляється тільки у XV столітті. "... Звичайно християнські церкви присвячуються або святу (Різдва, Стрітіння, Великодня...) або якому-небудь святому (Павлу, Миколаю, Петру ...). А такої християнської святої як Софія до XV століття не було. Це просто образ мудрості..." [10: 27].

Київська Софія – Оранта відрізняється від всіх інших зображень Богородиці. Вона виступає у ролі войовниці, яка об'єднує в собі волю та силу. Навіть молитва виступає тут у вигляді магічної дії: високо підняті руки, які вона тримає за грішне людство. Внаслідок цього змінюється ставлення до світу, він перестає бути простором, на який можна просто дивитись, він стає часом, в межах якого треба діяти. Оформлюється такий світогляд у книзі митрополита Іларіона "Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених". Саме у цьому творі починає формуватися український християнсько-патріотичний світогляд, який через церкви розповсюджується серед народу і стає основою формування індивідуальності.

Митрополит Іларіон зміг сформувати християнсько-патріотичний світогляд, в основі якого лежали такі погляди:

- а) закон був даний Богом для того, щоб приготувати людство до приходу Благодаті;
- б) з приходом Благодаті людство почало розвиватись на принципах любові і отримало за допомогою Благодаті рівні можливості для неповторного розвитку кожного з народів;
- в) реалізується Благодать через духовний світ етносу й особистості. Створення духовного світу відбувається через гармонізацію емоцій та розуму особистості. Для Київської Русі XI ст., з точки зору

митрополита Іларіона, основою гармонізації емоцій та розуму, творення духовного світу етносу і особистості є Софія – практична мудрість.

Реалізується український патріотично-християнський світогляд через Іларіонове розуміння і сприйняття на рівні почуттів – любові, на рівні розуму – творчості, на рівні волі – свободи вибору індивіда. Основою реалізації цього патріотичного світогляду є індивід. З точки зору Іларіона, спочатку сприйняття християнської ідеї відбувалось через почуття особистості, вирішальну роль у яких повинна була зайняти любов. Особистість, спираючись на почуття любові, поступово змінює своє ставлення до оточуючих людей, дійсності та самого себе.

Важливе значення грає Іларіонівське розуміння Благодаті як божого дару, що дається всім народам. Одночасно Благодать виступає не тільки як божественний дар, а й створює рівні умови для реалізації неповторної суті кожної особистості. "І те іудейське оправдання було убогим, заздрощів ради і не поширювалося на інші народи, а в одній тільки Іудеї було. Християнське ж спасіння благодатне і щедre і шириться на всі краї земні" [12: 53]. Тому сприйняття Благодаті відбувається в особистості через любов як одну з основ почуттів. Центром цієї любові в людині стає серце. Саме воно є тим світильником, який освітлює розум і створює з особистості гармонійну цілісність, яка здатна реалізувати добро в житті. "Бо чим серце наповнене, те говорять уста. Добра людина з доброго скарбу добре виносить, а лукава людина зо скарбу лихого виносить лихе" [7: Євангелія від Матвія 12.34,35].

Що ж це повинна бути за любов? З погляду Іларіона це повинна бути божественна любов, яка захоплювала всі відчуття людини, яка сприймає Благодать як реальний прояв божественної любові. Осмислення і розуміння божественної любові наближає індивіда до свободи волі. Сама ж "свобода волі – означає не що інше, як здатність приймати рішення зі знанням справи" [13: 73]. Вільний вибір може бути тільки тоді, коли він усвідомлений. Одночасно реалізувати якийсь процес, явище можна, коли ти його не тільки розумієш, але і віриш у нього. Тому з точки зору митрополита Іларіона становлення гармонії в житті особистості відбувається через синтез почуттів та розуму, основою якого в епоху середньовіччя є Благодать. Центром цього синтезу стає серце людини. Прикладом такої особистості у митрополита Іларіона є Володимир Великий. "...і зійшло на нього благословення Всевишнього, – споглянуло на нього всемілостиве око благого Бога і возсіяв розум у серці його, щоб зрозуміти суєту ідольської омани, відшукати єдиного Бога, який сотворив усяке створіння – видиме і невидиме" [12: 101]. Коли Благодать возсіяє в серці людини, вона буде освітлювати розум людини, керувати її волею, тобто гармонізувати внутрішній світ людини. Але для того, щоб реалізувати цю гармонію в світогляді особистості, необхідно її зрозуміти і осмислити людині. А в реальному світі її можна реалізувати на основі свободи волі особистості. Як це було у Володимира Великого. "Тільки від благого розмислу і гостроти розуму ти збагнув, що Бог є єдиним творцем невидимого і видимого, і що послав до людей спасіння ради возлюбленого Сина Свого" [8: 115]. Після осмислення та розуміння ідеї божественної любові особистість виходить на рівень творчості. Тобто через своє життя і за допомогою волі вона починає реалізовувати своє призначення.

Таким чином, в епоху середньовіччя формується основа українського світогляду, який центром реалізації робить окремого індивіда. Саме через почуття індивіда (любов, ненависть, байдужість), розум (осмислення самого себе), творчість, а також волю відбувається реалізація Софійного християнства.

Світогляд українського індивіда через почуття дозволяє орієнтуватися у людських стосунках, пов'язаних з емоційним світом індивіда. Розум індивіда, який узгоджується з чуттєвим світом, може орієнтуватися на мораль і совість, це дозволить підняти розум до рівня інтуїції. Воля такого індивіда буде відображенням цілісності почуттів та розуму. Відповідно такий індивід буде цілеспрямованим, іноді до впертості, бо він відчув та зрозумів своє призначення.

Щоб досягти такого рівня взаємодії почуттів, розуму, волі, йому необхідно пізнати самого себе, це є однією із складових індивідуалізму. Пізнаючи себе, індивід починає сприймати себе з усіма позитивами і негативами, практично саме так формуються його найвищі цінності. Він починає відчувати і розуміти, що його індивідуальна неповторність є проявом та частиною роду. Тому що на п'ятдесят відсотків його здібності формуються по лінії матері, на п'ятдесят – по лінії батька. Для нього найкраще, коли він любить і розуміє свій рід. Тоді він знає всі позитивні та негативні сторони представників свого роду, значить може розбиратись у своїх задатках, може ними керувати та розвивати їх до рівня здібностей, таланту. Індивід, який любить та поважає свій рід, з пошаною ставиться до самого себе, будь-яке нерозуміння свого роду та зневага до нього призводить до нерозуміння та зневаги самого себе. Поступово, пізнаючи самого себе, людина починає розуміти та любити свій рід, вона виходить на рівень персоналізму. У свідомості такої індивідуальності крім його неповторності з'являється любов та розуміння свого роду, рідної мови, рідного краю та батьківщини.

Персоналізм – це визнання неповторної індивідуальності, яка одночасно є складовою роду, нації. Знаходячи свою нішу в колективній системі, яка відповідає його здібностям, індивід зберігає свою індивідуальність, розвиває свої здібності та одночасно працює на загальне, поважаючи та розуміючи його. При цьому, тільки коли індивідуальність зможе через своє життя реалізувати свої цінності, цінності роду та нації, вона виходить на найвищий рівень та складає єдність з суспільством. Це і буде гармонія, яка в українському суспільстві реалізовувалась через Софійне християнство, а пізніше філософію серця. Тому сприйняття українцями гармонії відбувається через індивідуальне до колективного.

Висновки. Зроблено спробу проаналізувати культурні традиції та світогляд східних слов'ян, зокрема росіян та українців. Показано, що у євразійців та українців є прагнення до гармонії. У кожній з цих культурних традицій є свій варіант досягнення гармонії. В євразійській культурній традиції центром реалізації гармонії стає не індивід, а спільнота. На цій основі у російському світогляді велику роль грає колективізм. Саме через колектив індивід починає більш систематизовано сприймати існуючий світ та роль свого суспільства у ньому. Через діяльність у колективі індивід по-іншому починає сприймати себе та усвідомлювати свою роль у суспільстві. Все це призводить до поступового самоусвідомлення індивіда, де у співвідношенні почуттів, розуму, волі вирішальну роль грають відчуття. За допомогою ідеології у світі індивіда виникає гармонія між почуттями, розумом, волею. Саме ідеологія стає основою дієвості індивіда, вихованого в євразійській культурній традиції. А центром реалізації цієї ідеології є колективізм. Таким чином, починає формуватись, розвиватись ідеологічна гармонія, яка стала основою російської культури. Вона змогла розвивати гармонію у світогляді російської нації. Окрема особистість при реалізації ідеологічної гармонії проходить наступні етапи: ідеологія, колективізм, індивідуалізм.

Індивід при сприйнятті ідеологічної гармонії у системі "почуття – розум – воля" надає перевагу почуттям. Але чуттєвий світ обмежується межами за допомогою ідеології. Саме ідеологія спрямовує в необхідному для неї напрямку той динамізм, який породжується почуттями. Відчуття стають гарною основою, яка об'єднує колектив і йому підпорядковує індивіда. Тому світогляд росіян більш схильний до колективного сприйняття. Він здатен розбиратись у колективних переживаннях, гарно розпізнає емоційний стан колективу і може ним керувати. Тому пізнання гармонії росіянами відбувається через колективне до індивідуального.

В українській культурній традиції центром реалізації гармонії стає індивід. Пізнаючи самого себе, він починає усвідомлювати свою належність до роду. Індивід поступово виходить на рівень персоналізму. Персоналізм – це визнання неповторної індивідуальності, яка одночасно є складовою роду, нації. Коли ж індивідуальність здатна через своє життя представляти свою націю, свою культуру, вона виходить на рівень монадної людини. Українець сприймає гармонію через індивідуалізм, персоналізм, монадність. Український варіант сприйняття гармонії відбувається через індивідуалізм до колективізму. Тому українець сприймає існуючий світ як цілісний, де все є взаємопов'язаним, він глибоко орієнтується у людських стосунках, пов'язаних з моральністю, симпатіями, бачить у кожному індивіді його здібності як позитивні, так і негативні.

Таким чином, ми бачимо, що у кожного з народів, що входять до складу східних слов'ян, існує свій шлях досягнення гармонії, і кожен із них робить свій внесок у гармонізацію відносин на земній кулі.

Аналізуючи два історичні типи гармонії й ті культурні цінності, які їх створюють, автор прагнув зрозуміти, яким чином толеранція може дозволити реалізуватись українському типу гармонії в Україні. Осмислити головні цінності цього світогляду, механізми реалізації їх у суспільстві. Визначити, як цінності впливають на формування та розвиток соціальної структури суспільства, яка включає культуру, політику, економіку, а також культурні традиції, що стають основою світогляду індивіда та суспільства України. Показати відмінності між євразійськими та українськими цінностями, і як через гармонію, гуманізм, толеранцію вони можуть бути вирішеними. Розкрити, як відбувалась взаємодія між українськими та євразійськими цінностями в українському суспільстві, які це мало наслідки для цього суспільства, які породило проблеми, а також, які існують шляхи вирішення існуючих проблем та подальшого розвитку цих цінностей у межах українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шестаков В. П. Гармония как эстетическая категория / В. П. Шестаков. – М. : Наука, 1973. – 248 с.
2. Мещеряков В. Т. Гармония и гармоническое развитие / В. Т. Мещеряков. – Л. : Наука, 1976. – 203 с.
3. Полис А. Ф. Единство социального и биологического в гармоническом развитии личности / А. Ф. Полис. – Рига : Зинатне, 1981. – 227 с.
4. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 525 с.
5. Милтс А. А. Гармония и дисгармония личности : филос.-этич. очерк / [пер. с латыш.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 222 с.
6. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів ; [упоряд. М. Шафовал]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2006. – 735 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
8. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : УРЕ, 1977. – 775 с.
9. Кримський С. Б. Універсалії української культури. Дві Русі / С. Б. Кримський ; [за заг. ред. Л. Івшиної]. – К. : Факт, 2003. – 496 с.
10. Кримський С. Б. Софія Київська. Ефект високого неба. Україна Incognita / С. Б. Кримський ; [за заг. ред. Л. Івшиної]. – [Вид. третє, стереотипне]. – К. : Українська прес-група, 2004. – 400 с.
11. Євангелія від Матвія // Біблія. – К. : Нове життя Україна, Кемпус Круйсейд фор Крайст, 1992.
12. Іларіон, митрополит. Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених. – К. : МАУП, 2004. – 174 с.
13. Філософський словарь / [под. ред. И. Т. Фролова]. – [5-е изд.]. – М. : Политиздат, 1986. – 719 с.
14. Гадамер Г. Г. Актуальность прекрасного / Г. Г. Гадамер ; [пер. с нем.]. – М. : Искусство, 1991. – 367 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Shestakov V. P. *Garmoniia kak esteticheskaia kategoriia* [Harmony as an Aesthetical Category] / V. P. Shestakov. – M. : Nauka, 1973. – 248 s.
2. Meshcheriakov V. T. *Garmoniia i garmonicheskoe razvitie* [Harmony and Harmonic Development] / V. T. Meshcheriakov. – L. : Nauka, 1976. – 203 s.
3. Polis A. F. *Edinstvo sotsial'nogo i biologicheskogo v garmonicheskom razvitiu lichnosti* [The Unity of Social and Biological in the Person's Harmonic Development] / A. F. Polis. – Riga : Zinatne, 1981. – 227 s.
4. Losev A. F. *Filosofiiia, Mifologiia, Kultura* [Philosophy, Mythology, Culture] / A. F. Losev. – M. : Politizdat, 1991. – 525 s.
5. Milts A. A. *Garmoniia i disgarmoniia lichnosti : filos.-etich. ocherk* [Harmony and Disharmony : Philosophical-Ethical Outline] / A. A. Milts ; [per. s latysh.]. – [2-e izd., pererab. i dop.]. – M. : Politizdat, 1990. – 222 s.
6. Yaniv V. *Narysy do istorii ukrainskoi etnopsykholonii* [Outlines to the History of the Ukrainian Ethnopsychology] / V. Yaniv ; [uporiad. M. Shafoval]. – [2-ge vyd., pererob. i dop.]. – K. : Znannia, 2006. – 735 s.
7. *Filosofsk'i entseklpedychnyi slovnyk* [Philosophic Encyclopedic Dictionary] / [za red. V. I. Shynkaruka]. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.
8. *Slovnnyk inshomovnykh sliv* [The Dictionary of Foreign Words] / [za red. O. S. Melnychuka]. – K. : URE, 1977. – 775 s.
9. Krymskyi S. B. *Universalii ukrainskoi kultury. Dvi Rusi* [Universals of Ukrainian Culture. Two Russ] / S. B. Krymskyi ; [za zag. red. L. Ivshynoi]. – K. : Fakt, 2003. – 496 s.
10. Krymskyi S. B. *Sofiia Kyivs'ka. Efekt chornogo neba. Ukraina Incognita* [Sofia Kyivska. The Effect of the Dark Sky. Ukraine Incognita] / S. B. Krymskyi ; [za zag. red. L. Ivshynoi]. – [vyd. trete, stereotypne]. – K. : Ukrainska pres-grupa, 2004. – 400 s.
11. *Yevangeliia vid Matviia* [The Gospel According to St. Matthew] // *Bibliia* [Bible]. – K. : Nove zhyttia Ukraina, Kempus Kruiseid for Kraist, 1992.
12. Parion, mytropolyt. *Pro Zakon Moiseem danyi i pro Blagodat' ta Istynu v Isusi Khrysti vtilynykh* [Hilarion, Metropolitan. About the Law Given by Moses and God's Grace and Truth Personified in the Jesus Christ]. – K. : MAUP, 2004. – 174 s.
13. *Filosofskii slovar'* [Philosophical Dictionary] / [pod red. I. T. Frolova]. – [5-oe izd.]. – M. : Politizdat, 1986. – 719 s.
14. Gadamer G. G. *Aktual'nost prekrasnogo* [Actualness of Beautiful] / G. G. Gadamer. – M. : Iskusstvo, 1991. – 367 s.

Матеріал надійшов до редакції 28.12.2011 р.

Нагиленко И. А. Вопросы исторических типов гармонии у восточных славян.

Делается попытка анализа исторических типов гармонии восточных славян. Доказано, что в европейской культурной традиции основой восприятия гармонии есть сообщество. Определено, что через развитое чувство коллективизма евразиец начинает процесс самосознания, самореализации. В его внутреннем мире в соотношении чувств, разума, воли большую роль играют чувства. С помощью идеологии происходит процесс гармонии в евразийской культурной традиции. Поэтому вариант достижения гармонии евразийцем осуществляется через движение идеологии к коллективизму, индивидуализму. В украинской культурной традиции базой гармонии является индивид. Познавая самого себя, он начинает осознавать свою принадлежность к роду. Индивид постепенно выходит на уровень персонализма. Персонализм – это признание неповторной индивидуальности, которая одновременно является составной рода, нации. Когда же индивидуальность способна через свою жизнь представлять свою нацию, культуру, она выходит на уровень монадной личности. Украинiec воспринимает гармонию через индивидуализм, персонализм, монадность. Доказано, что все народы имеют стремление к гармонии, но каждый из них достигает результат в той форме, которая удобна для него.

Nagilenko I. A. The Questions of the East Slavs' Historical Types of Harmony.

The author tries to analyze the questions of the East Slavs' historical types of harmony. It is proved that the basis of the harmony perception is a community in the European cultural tradition. It is discovered that through the developed sense of collectivism the Eurasian begins the process of self-awareness, self-realization. In his spiritual world in the correlation of feelings, mind, will feelings play the main role. Through the ideology the process of harmony takes place in the Eurasian cultural tradition. Thus the variant of reaching the harmony by the Eurasian is realized through the ideology movement to the collectivism, individualism. In the Ukrainian cultural tradition the basis of harmony is an individual. Perceiving himself, he starts cognizing his belonging to the race. The individual gradually reaches the level of personalism. Personalism is the acknowledgement of the unique individuality which is at the same time the counterpart of the race, nation. When the individual can through his life represent his own nation, culture, he reaches the level of monadic personality. The Ukrainian perceives the harmony through the individualism, personalism, and monadity. It is justified that all the folks have the desire of harmony, but each of them reaches the result in that form convenient for him.